

gen af det omfattende net af sparekasser, som kom til at dække Nordslesvig. Han redegør for kassernes økonomiske udvikling så vidt det kan lade sig gøre, og bringer en mængde stof om kassernes placering i den økonomiske, politiske og nationale udvikling. Vigtig er her hans påvisning af, at kasserne meget længe kun spillede en begrænset rolle i den nationale kamp, og at det konservative grundtræk i dem gjorde det vanskeligt at udvikle dem til egentlige kreditinstitutioner for det ekspanderende landbrug i slutningen af 19. årh. Særlig interessant er i denne forbindelse skildringen af de bestræbelser, C. P. Wolff, Gammelgab, udfoldede for at modernisere sparekasserne.

Et vigtigt afsnit i bogen er beskrivelsen af de tyske forsøg på at ramme de dansk-dominerede sparekasser. Her viste det sig i øvrigt, at myndighederne ikke blot kom i strid med de danske sparekasser, men også med private sparekasser under tysk ledelse, som ikke ønskede øvrighedens indblanding.

Japsen giver den første behandling af hele dette kapitel i Nordslesvigs historie. Navnlig skal fremhæves hans skildring af oprettelsen af de kreds-sparekasser, som skulle udkonkurrere de danske kasser, og som i hvert fald for Haderslevs og Åbenrås vedkommende fik en vækst, der indicerer, at også dansksindede brugte dem.

Fra H. P. Hanssens erindringer kender man den indsats, Hanssen udøvede ved omdannelsen af sparekasserne til selskaber med begrænset hæftelse for at holde dem fri af de tyske myndigheder, da Bürgerliches Gesetzbuch skulle træde i kraft pr. 1. 1. 1900. Hele dette arbejde måtte foregå i stor hemmelighedsfuldhed, og derfor har Japsen ikke her kunnet føje noget nyt til. Kilderne mang-

ler. Alligevel lykkes det ham her og andre steder i bogen at understrege den betydning, H. P. Hanssen havde for det sønderjyske sparekassevæsen, trods sin lidt gammeldags betænkelse ved, at landbruget øgede sin gæld.

Behandlingen af sparekasserne efter 1920 bygger på det offentligt tilgængelige materiale, men også denne del af bogen er værdifuld som en sammenfatning af vigtige udviklings-træk i Sønderjylland siden genforeningen. Med denne bog har dr. Japsen givet endnu et vægtigt bidrag til hidtil forsømte sider af Sønderjyllands historie.

H. P. Clausen

Jens Heltoft: Jelling og et glemt stednavn (C. A. Reitzel, 1972) 77 s.

Forfatteren har allerede i 1922 behandlet sit emne i Vejle amts Årbøger; nærværende bog er et særtryk af en artikel i samme årbog 1971. Den præges af en livslang kærlighed til alt af interesse for Jellings lokalhistorie. Imidlertid er jo Jelling ikke en hvilken som helst landsby, og dens ældste historie har naturligvis mere end lokal interesse.

Jens Heltofts tese er, at kongebyen Jelling har afløst en kongeby med navnet Skiping – et ræsonnement, der bygges på sammenligning mellem Roskildekrønikens og Sven Aggesens omtale af Harald Kesjes dødssted.

Helge Paludan

Guide to the Sources of the History of Africa, bd. 8 Scandinavia, Sources in Denmark, Norway and Sweden. (Inter Documentation Company AG Zug Switzerland, 1971). 101 s.

En anerkendt udenlandsk forsker (K. G. Davies: *The Royal African Com-*

pany, 1957, s. 2) har fremhævet, at de skandinaviske lande har efterladt sig få spor i det moderne Afrika fra deres koloniale anstrengelser i ældre tid. Det må derfor hilses med glæde, at C. I. A., Conseil International des Archives, i den serie af guides, som udgives med Unescos støtte, over materiale vedrørende latinamerikanske, asiatiske og afrikanske lande i arkiverne rundt om i verden, har udgivet et særskilt bind om africana i Skandinavien. Det danske afsnit, der her skal gøres til genstand for en mere detaljeret omtale, fylder ca. en trediedel af bogen og er udarbejdet af fhv. arkivar J. O. Bro-Jørgensen og afdøde overarkivar Aage Rasch med hjælp af arkivar Erik Stig Jørgensen. Efter en kort indledning om Danmarks aktivitet i Afrika gives der i summarisk form en oversigt over Rigsarkivets og Det kongelige Biblioteks africana. Oversigten består for en stor del af uddrag af tidligere trykte arkivregistraturer, især af *Vejledende Arkivregistraturer XIV, Asiatiske, vestindiske og guineiske handelskompagnier, 1969*.

Ved vurderingen af sådanne guides må det første spørgsmål være, hvilke institutioners arkiver, der er medtaget, det andet spørgsmål, hvilke arkivfunds, der er medtaget, og det tredje spørgsmål, hvor minutiøst de relevante arkivfunds er omtalt. Ved udvælgelsen af de relevante institutioner er der blevet lagt helt forskellige principper til grund i de tre nordiske lande.

Både i Norge og Sverige har man medtaget missionsselskabers arkiver. I Sverige, hvor man er gået videst, har man bl. a. også medtaget privatpersoners arkiver og svenske industrivirksomheder med forbindelse til Afrika. De danske udgivere har derimod indskrænket sig til blot at med-

tage Rigsarkivets og Det kongelige Biblioteks samlinger. Dermed har de vel fået det meste africana i danske samlinger med, men mange værdifulde ting også fra ældre tid mangler. Det er således uheldigt, at Handels- og søfartsmuseet på Kronborg slet ikke omtales. Det gør det vanskeligt for en udenlandsk forsker at komme på sporet af museets arkivalier vedrørende den i 1777 afdøde slavekaptajn Bernt Jensen Mørch. Det er ligeledes uheldigt, at Petrus Marinus Schmidts selvbiografi, der i dag findes på Landsarkivet for Nørrejylland (Håndskriftsamlingen H 6 (40) – 28) ikke er medtaget. Selvbiografien, der er en vigtig kilde til dansk negerlavehandel, er ellers i øvrigt udgivet af arkivar Chr. Villads Christensen i dette tidsskrifts 3. rk. 1. bd. (1896–98), s. 409–484. Man burde vel også have omtalt den akvarel af slaveskibet *Fredensborg*, der bl. a. er gengivet på omslaget af Thorkild Hansen: *Slavernes skibe*, 1968. Den ejes i dag af en privatperson, major H. W. Harbou, Hillerød. Selvfølgelig har det været umuligt for udgiverne systematisk at gennemgå Rigsarkivets samlinger for at opspore samtlige africana. Men samlingen af privatarkiver burde have været gennemgået. Det er i hvert fald uheldigt, at hverken guvernør Edward Carstensens eller Jens Jensen Bergs privatarkiver er omtalt. Bergs privatarkiv indeholder en selvbiografi, som ellers i øvrigt er udgivet i *Personalhistorisk Tidsskrift* 4. rk. 3. bd., 1900 s. 185–211, og som er en vigtig kilde til dansk guineahandel i det 18. årh.'s slutning, idet Det østersøisk-guineiske Kompagnis arkiv er gået tabt.

Det er naturligvis et vanskeligt problem, hvor minutiøst man i en sådan guide skal omtale de enkelte arkivfunds. Men her synes udgiverne at

have løst opgaven på udmærket vis. Dog kan anmelderen ikke undlade en enkelt lille kritisk bemærkning. Af Guineisk Kompagnis (her cit. GK) arkivalier har man medtaget skibsjournalerne (GK nr. 88–108), men ikke skibsprotokollerne, gagebøgerne, konsumptionsbøgerne, negotiebøgerne og sygejournalerne (GK nr. 109–141). Om litteraturfortegnelsen til det danske afsnit gælder, at den er alt for summarisk. Således mangler bl. a. Henrik Jeppesen »Danske plantageanlæg på Guldkysten 1788–1850«, *Geografisk Tidsskrift* 65. bd. 1. halvbind, juni 1966, s. 48–88. C. A. Trier: »Det dansk-vestindiske negerindførselsforbud af 1792«, *Historisk Tidsskrift* 7. rk., 5. bd., 1904–05, s. 405–508. Knud Klem: »Det kgl. oktr. østersøisk-guineiske Handelsselskab«, *Handels- og søfartsmuseets Årbog*, 1970, s. 7–66. Johannes Werner: *Christian Wilhelm Duntzfelt. En dansk storkøbmand fra den glimrende handelsperiode*, 1927. C. D. Adams: »Activities of Danish Botanists in Guinea 1783–1850«, *Transactions of the Historical Society of Ghana* vol. III, part I, Achimota 1957, s. 30–46. – I øvrigt er det uheldigt, at dette ghanesiske tidsskrift, der indeholder flere artikler af betydning for dansk-afrikansk kolonihistorie, overhovedet ikke nævnes i guiden, Georg Nørregaard: *Farefulde danske sørejser*, 1969, der bl. a. omtaler flere guineafarter. Samme: »The English Purchase of the Danish Possessions in the East Indies and Africa 1845 and 1950«, *Revue d'histoire des colonies françaises* XXI, 1933, s. I–LXXIX, der i ændret form er trykt på dansk under titelen: »Englands køb af de danske besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850«, *Historisk Tidsskrift* 10. rk. 3. bd., 1934–36, s. 335–412. Endelig burde

der i en engelsksproget guide ikke blot have været henvist til Georg Nørregaard: »Guldkysten«, *Vore gamle Tropekolonier* bd. 8, 2. udg. 1968, men også til den amerikanske udgave: *Danish Settlements in West Africa 1658–1850*, Boston, Mass., 1966.

Sammenfattende må det fremhæves, at anmeldte guide trods ovenstående kritiske bemærkninger er en særdeles nyttig indgangsnøgle til afrikana i danske samlinger. Den er nemlig meget mindre summarisk end afsnittet »Sources to the History of Latin America in the Danish National Archives« i den tilsvarende guide: *Guia de fuentes para la historia de Ibero-America Escandinavia*, Estocolmo 1968, og repræsenterer således et klart fremskridt i forhold til denne. Men man må dog på den anden side meget stærkt opfordre Rigsarkivet til for fremtiden ved udarbejdelsen af sådanne guides at medtage andet end Det kongelige Biblioteks og Rigsarkivets samlinger.

Sv. E. Green-Pedersen

Foreløbige arkivregistraturer udgivet af landsarkivet for Sjælland m. m. Lolland-Falsterske kirkebøger (1969), 164 s.; Sjællandske retsbetjentarkiver indtil 1919. Gl. Roskilde amt (1971), 147 s.; Sjællandske rådstuearkiver indtil ca. 1868. Frederiksborg amt I (1971), 210 s.; Københavnske lavsarkiver (1971), 186 s., udarbejdet i samarbejde med Københavns stadsarkiv; Sjællandske og Lolland-Falsterske lavsarkiver (1971), 82 s.

Opmærksomme læsere af dette tidsskrifts anmelderrubrik vil have bemærket den tætte strøm af stencilerede, foreløbige arkivregistraturer fra